

SADRI MAKSUDİ ARSAL'DA MİLLET VE MİLLİYET

Nevin Güngör Ergan*

Sadri Maksudi Arsal's Views on Nation and Nationality

Z

Sadri Maksudi Arsal millet, milliyet ve milliyetçilik alanında hem özgün ve gerçekçi bir yaklaşımla teorik görüşler ortaya koymuş, hem de aksiyon alanında rol almış bir Türk milliyetçisidir.

Bu alışmada Sadri Maksudi Arsal'ın millet, milliyet ve milliyetçilik üzerine açık-lamaları konu olarak alınmıştır. Arsal bundan altmış yıl önce milletleşme sürecinde bulunan Türkiye'de milliyet duygusunun menşei, milletlerin oluşturulma ve yaşatılma süreci, milletleri oluşturan temel faktörler, milli karakterin teşekkülü gibi konuları kendine özgü fikir ve üslubu ile ortaya koymuştur.

Arsal milliyetçiliği insanın milletini yükselterek insanlık camiası içinde iyi bir yer ve rol kazanmasını, insanlığın refahı ve huzuru için çalışmasını hedefleyen dinamik bir aksiyon alanı olarak kurgulamıştır. Dolayısıyla Arsal'ın bu konudaki görüşleri bugün de milli kimlik meseleleriyle meşgul olan Türk toplumu için önemlidir ve ufuk açıcı niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Millet, milliyet, milliyetçilik, milliyet duygusu, milli şuur, milli karakter, ırk, ırkçılık.

ABSTRACT

Sadri Maksudi Arsal is a Turkish nationalist who produced authentic and realist theoretical views about the notions of nation, nationality and nationalism and who was active in the related activities.

This study focuses on Sadri Maksudi Arsal's views on nation, nationality and nationalism. Arsal dealt with several topics using his own methods and style, including the origins of the nationality sense, the nation building process and the survival of

---

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Blm. İletişim: nevine@hacettepe.edu.tr.

nations, basic factors of nations and the formation of national characters in relation to Turkey sixty years age.

Arsal defined nationality as a dynamic action in which people attempt to promote their nationality to make it a significant one among others and of which the ultimate goal is to work for people's peace and prosperity. Therefore, Arsal's views are still significant and relevant for today's Turkish society which is concerned with the question of national identity.

Keywords: Nation, nationalite, nationalism, national feeling, national consciousness, national character, race, racism.

...

Giriş

XX. yüzyıl İmparatorluk tipi toplumların dağıldığı, milliyetçilik akımlarının kuvvetlendiği ve milletleşme sürecinin hız kazandığı, ulus-devletlerin kurulduğu bir dönemdir. XX. Yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu içindeki farklı milliyetler de milletleşme sürecine girmişler, teker teker bağımsızlıklarını ilan ederek İmparatorluktan ayrılmışlardır. İmparatorluk içinde kalan Türklerin de ulus-devletlerini kurmaları ve milletleşmeleri süreci başlamıştır. Ayrıca bu dönemde Rusya'da bulunan Türkler arasında da milliyet bilinci uyanmış, hareketlilik başlamıştır.

Sadri Maksudi Arsal Türklüğün beşiği olan Kazan Hanlığının başkentine yakın Taşsu köyünde doğmuş, ilköğrenimini burada cami okulunda, orta öğrenimini Medresede yapmış, daha sonra Rus öğretmen okulunda tahsiline devam etmiş, o dönemde Rusya'da Fransız hayranlığı olduğundan Üniversite tahsilini de Fransa'da yapmaya karar vermiştir. Okumuş, Türklük bilinci olan münevver bir aileye mensuptur. O dönemde Kırım'a gittiği zaman *Tercüman* gazetesi ile bütün Türk dünyasına hitap eden, Türkçü İsmail Gaspralı ile tanışır, mektuplaşır. 1901-1906 yılları arasında Paris'te Hukuk tahsilini yaparken Yahya Kemal, Yusuf Akçura, Ferit Tek gibi öğrencilerle birlikte olur.

1917 Rus İhtilalinden sonra Kazan havalisinde kurulan muhtar Türk Devleti'nde, hem Millet Meclisi Başkanı hem de Milli İdare Başkanı seçilmiştir. Böylece İdil-Ural devletinin ilk cumhurbaşkanıdır. 1925-1930 yılları arasında Ankara'da Atatürk'ün yakınında bulunmuş ve kuruluş etkinliklerinde etkili olmuştur. 1930'da Şebinkarahisar'dan, 1950'de Ankara'dan milletvekili seçilmiştir (Poroy 1967: 299-300). Dolayısıyla doğduğu ve büyüdüğü çevre, aile ve okul çevrelerinde aldığı eğitim, tanıştığı ve görüştüğü Türkçü şahsiyetler, girdiği ve etkileşimde bulunduğu kültür çevreleri, Kazan'da ve Türkiye'de aktif siyasi hayata katılması, onun hem teorik alanda hem de aksiyon alanında etkin rol almasında etkili olmuştur.

20. Yüzyılın başında Ziya Gökalp ulus devletin ve milletleşmenin oluşturulması sürecinde Türkçülüğün Esaslarını tespit ederek ulus-devletin kuruluşunun fikri zeminini hazırlamış; bu amaçla sosyoloji yapmıştır; Türkiye'de hem ulus-devletin kuruluş dönemi düşünürü, hem de sosyolojinin kurucusu olmuştur. Mehmet İzzet Mütareke ve Kuruluş döneminin düşünürü olarak *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat* adlı özgün eseri ile Türk gençlerine ideal vermeye çalışmış; bu amaçla sosyoloji ve felsefe yapmıştır. Sadri Maksudi

Arsal Kazanlı bir Türk olarak aynı dönemde hem Rusya'da, hem de Türkiye'de eğitim ve aksiyon alanlarında rol almış, Türkçülük faaliyetleriyle tanınmış bir Türk milliyetçisidir.

Doğduğu büyüdüğü coğrafya, aldığı eğitim sonucu geniş bir tarih, hukuk, felsefe ve sosyoloji birikimine sahip olan Arsal, 1955 yılında yazdığı *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları* isimli son eserinde millet ve milliyet konusunu; ilişkili olduğu mefhum ve süreçlerle birlikte, tarihi perspektif ve disiplinlerarası yaklaşım çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda milliyet duygusunun menşei nedir; millet nasıl ve hangi unsurlardan oluşur; milli ruh, milli karakter nasıl oluşur, milliyetçilik ve insanlık/beşeriyet arasındaki ilişki nedir, milliyetçiliğin bozulmuş şekilleri nelerdir, ... gibi sorular sorup cevaplarını vermeye çalışmıştır. Bu çalışmada onun bu görüşleri Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları adlı temel eserine dayalı olarak incelenecektir.

Altmış yıl önce millet, milliyet ve milliyetçilik konularını tartışmış, milleti oluşturan temel amilleri açıklamış ve milletlerin bekası meselesini tartışmış olan Sadri Maksudi Arsal'ın fikirleri günümüzde küreselleştirici güçlerin ideolojisi haline gelen mikro-milliyetçilik pompalamaları ile tekrar yüz yıl öncesine dönerek milli kimlik meseleleriyle meşgul olmakta olan Türk toplumu ve benzer toplumlar için ufuk açıcı niteliktedir.

1. Millet ve Irk

Sadri Maksudi Arsal *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları* isimli kitabında Mehmet İzzet'in *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat* isimli kitabında yaptığı gibi öncelikle millet, milliyet, milliyetçilik gibi kavramları birbirleri ile ilgili olarak açıklamaya ve birbirinden ayırmaya çalışır.

Arsal öncelikle milliyet meselesiyle ilişkili olarak ırk kavramını ele alır, ırk konusuna özel bir önem verir. 'Irk' kelimesini, Avrupa dillerindeki 'race' anlamında, 'millet'i ise 'nationalite' anlamında kullandığını belirtir. Ona göre 'nation' bir devlet içinde yaşayan ahalinin tümüdür. 'Nationalite' ise, devlet sahibi olsun veya olmasın, aynı lisanı konuşan, ortak geçmişe, ortak kültüre sahip olan ve bağımsız bir siyasi varlık olarak yaşamak arzusunu besleyen fertlerin toplamıdır. "Ancak 'nationalite' kelimesinin Avrupa dillerinde 'millet' manasından tamamen farklı, diğer bir manada, muayyen bir devletin 'vatandaşlığı' manasında kullanıldığını da zikretmeliyiz. Mesela Çekoslovakya vatandaşı olan bir Almanın pasaportunda Fransızca olarak 'Nationalite tchecoslovaque' yazılı olabilir. Burada 'nationalite' millet manasını değil, sadece 'vatandaşlık' manasını ifade eder; Çekoslovakya tebaası olan bir Alman, Çekoslovak milletinden değildir; o, sadece Çekoslovakya vatandaşıdır" (Arsal 1979: 27-28).

Arsal 'ırk' kelimesini *Antropolojik* ve *Etnolojik* olmak üzere iki açıdan ele alıp incelemeler ve *millet* ve *milliyeti* sosyolojik ve psikolojik bakımdan incelemeyi hedeflediği temel eserinde ırk kavramını daha ziyade *etnolojik* anlamda kullandığını belirtir.

Ona göre *antropolojik* anlamda ırk daha çok hayvanlar için söz konusu olabilir ki Türkçede bunu ifade etmek için ırk değil, cins kavramı kullanılır; Arap atı, İngiliz atı vs... Bazı antropologlar cilt rengi, kafatası şekli gibi fiziki özelliklerini dikkate alarak insanları farklı ırklar şeklinde sınıflandırmışlardır. Ancak, antropologların görüşlerine göre bugün

dünyada insanlar arasında *saf ırk* yoktur. Hiçbir devirde hiçbir ırk diğer ırklarla ilişki kurmadan yaşamamıştır. Bu sebeple bugün bütün ırklar içinde diğer ırklara özgü sayılan fiziki özelliklere sahip fertlere rastlanmaktadır.

“Milletler tarihten önceki devirlerden beri karışmış olduğundan, bugün hemen hiçbir milletin bütün fertleri o milletin mensup olduğu ırkın hususiyetlerine malik değildirler. Ancak bir ırkı temsil eden örnek tipler, o kavim içinde en çok rastlanan tiplerdir. Biz yeryüzünde muayyen fiziki hususiyetlere malik bir Türk ırkının mevcut olduğuna inanıyoruz. Fakat bugün Türk dilini konuşan, ruhunda Türklük şuuru besleyen bütün fertlerin Türk etnik zümresine mahsus sayılan somatik hususiyetlerin hepsine sahip olduğunu iddia edemeyiz. Türk ırkı da bazı ırklarla, Çinliler, Moğollar, İranlılar, Araplar, Finugurlarla az çok karışmış olabilir. Çünkü Türk ırkı, Türk olmayan birçok fertleri içinde eritmiştir. Onun için bugün Türk kavimleri içinde de, Türklere mahsus somatik hususiyetlere sahip olmayan fertlerin bulunması tabiidir” (Arsal 1979: 33-34).

Arsal’a göre, “Etnolojik manada ırk, uzak bir tarihi devirde bir büyük devlet içinde beraber yaşamış, bu sayede lisan, örf, adet ve inanışlar bakımından birleşmiş ve ana devlet dağıldıktan sonra da kardeşliği muhafaza etmiş milletler topluluğudur. Diğer tabirle, etnolojik manada: ‘ırk birbirine yakın dilleri konuşan ve müşterek ruhi temayüllere sahip olan milletlerin bütünüdür’ diyebiliriz”. (Arsal 1979: 35-36). Arsal tarih ve sosyolojiye ait eserlerde ve bilhassa edebi yazılarda ırk tabirinin bu anlamda kullanıldığını (Örneğin, Latin ırkı, Arap ırkı, Cermen ırkı, Kelt ırkı, Türk ırkı.) ve bu manadaki ırk mefhumunun, antropolojik manadaki ırk mefhumundan daha sarıh, daha kolay anlaşılır olduğunu belirtir. “Keza, etnolojik manada Türk ırkı mazide birçok defalar aynı devlet içinde yaşamış, bugün Türk dilinin lehçelerinden birini konuşan, örf ve adetleri ve ruhi temayülleri bakımından birbirine benzeyen kavimlerin topluluğudur” (Arsal 1979: 35-36). Çoğu tanım ve açıklamalarında ırkla milleti kesin şekilde ayırmasına rağmen bu ve buna benzer bazı açıklamaları Arsal’ın ırkçı görüşe yakın olarak değerlendirilmesinde (bkz., Ayda 1972: 21; Ayda 1977:19) etkili olmuştur.

Ona göre, ırk kelimesinin antropolojik ve etnolojik anlamları bazen örtüşmekte, bazen örtüşmemektedir. Etnolojik anlamda Latin ırkından olan bir milletin bazı fertleri antropolojik bakımdan o ırktan olmayabilir. Millet mefhumu antropolojik ve etnolojik her iki manadaki ırk mefhumundan farklıdır. Antropolojik manadaki ırk zoolojik bir mefhumdur. Millet ise, sosyolojik ve psikolojik esaslara dayanan bir kavramdır. Arsal burada Milleti şöyle tanımlar: “Aynı dili konuşan, aynı milli seciyeye, müşterek tarihe, müşterek milli emellere malik olan bir kütledir” (Arsal 1979: 36).

Ona göre, etnolojik manada ırk, millet mefhumundan daha geniş bir mefhumdur: Örneğin, İslav ırkı içinde tarihleri, lisaneleri, oturdukları saha ve siyasi durumları bakımından birbirinden farklı milletler vardır; Ruslar, Polonyalılar, Çekler, Sırp lar vs., Türk ırkı içinde de birbirinden farklı lehçelerde konuşan zümreler vardır; Anadolu Türkleri, Azerbaycan Türkleri, Batı Türkistan Türkleri (Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar), Doğu Türkistan Türkleri (Kara Kırgızlar, Uygurlar), Kırım Türkleri, Kazan Türleri vs... Bunların hepsi etnolojik anlamda Türk ırkındandırlar.

Arsal'a göre 'Üstün İrk Nazariyesi' hiçbir ilmi esasa dayanmayan bir görüştür. İnsan zümreleri, ruhi kabiliyet, fikrî ve medenî tekâmül kudreti bakımından eşittirler. Bugün Avrupa'da 'üstün ırk' efsanesini çürüten birçok eser yazılmıştır. Son zamanlarda yapılan incelemelerden öğrenilmiştir ki, mevcudiyeti iddia olunan, 'Arya' ırkı hiçbir zaman ırk veya kavim olarak yaşamamıştır, olsa olsa masa başı âlimlerinin görüşlerini yansıtmaktadır. Arsal 1955 yılında yazdığı söz konusu eserinde medeniyet merkezlerinin daima değiştiğini o günün Amerika ile Avrupa'sını karşılaştırarak açıklar: Ondan seksen sene önce Kuzey Amerika'nın medeniyet düzeyi Avrupa'ninkine oranla daha alt düzeyde iken, o gün ise, Amerika Birleşik Devletleri her bakımdan Avrupa seviyesindedir ve bazı bakımlardan daha yüksektir. "Medeniyeti muayyen bir kıt'anın veya muayyen bir milletin ebedi inhisarı saymak ilmi bir görüş değildir. Yüksek medeniyetten mahrum milletler zamanla yükselebildikleri gibi, medeniyetçe ileri milletlerin de zamanla medeniyetçe gelişmişliklerini kaybetmeleri mümkündür. Batılıların üstünlüğü efsanesine dayanan nazariyelerin ilmi açıdan bir değeri yoktur.

2. Milliyet Duygusunun Kaynağı ve Doğuşu

Arsal'a göre, insanların ister tek atadan gelmiş olduklarına dair fikir, ister birkaç atanın torunları olduklarına dair görüş kabul edilsin, sosyologların ve hukuk tarihçilerinin çoğunluğuna göre milliyet duygusunun kaynağı şöyle açıklanır (Arsal 1979: 57-61).

1. Medeni insan camialarının nüvesi baba soyu esaslı üzerine kurulmuş, ana, baba ve çocuklardan ibaret ailedir (patriarkal aile).

2. Bir ana babanın torunları çoğalıp kalabalık bir zümre teşkil ettikleri zaman, bu zümreye Soy (Gens) diyoruz. Soy insanların toplumsallaşma ihtiyaç ve kabiliyetinin ilk halidir. Zamanla her soy kalabalık bir kitle haline gelmiş, dallara, kollara ayrılarak yeni soylar doğurmuştur. Belirli bir saha üzerinde yaşayan soyların sayısı çoğaldığı zaman, soylar arasında mücadele başlamıştır.

3. İşte düşman soy ve zümrelerle mücadele ihtiyacı, birbirine yakın sahalarda yaşayan soylar için birleşme ihtiyacını doğurmuştur ki, bundan soy birleşmeleri, yani Oymaklar meydana gelmiştir.

4. Aynı sebepler sonucunda, yani mücadelede kuvvetli olabilmek için, oymaklar da birleşerek Kabile denen zümreyi teşkil etmişlerdir. Kabile teşekkülünden sonra da, soylar ve oymaklar arasındaki kavga ve mücadele yerine kabileler arasındaki mücadele geçmiştir.

5. Bu sebeple kabileler Kabile Birlikleri teşkil etmeye mecbur kalmışlardır. Kabile birliklerinin kurulması sayesinde kabileler arasındaki çarpışmalar azalmış, fakat bu defa onların birlikleri arasında mücadele başlamıştır.

6. Belirli bir sahada yaşayan kabile birlikleri arasındaki kavga ve savaşlar ancak kuvvetli bir zümre tarafından bütün kabile birliklerinin bir merkezi egemenlik altına alınması, yani bir Devletin kurulması sayesinde sona ermiştir. Kabile birlikleri yerine barış ve disiplini temin edebilen kuvvetli bir hakimiyetin, yani devletin kurulması insanlık tarihinde önemli ve olumlu bir olaydır. Bir devlet içinde birleşen kabileler, barış ve disiplin içinde yaşayan bir Millet teşkil etmişlerdir.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun da belirttiği gibi, Arsal'ın burada açıkladığı durum “büyük ölçüdeki “ethnie”ler bir tarafa bırakılınca karşımıza aile ile başlayan, soydaşlık ve kabiledişlik ile devam eden, nihayet kavimler halinde karşımıza çıkan topluluklar görüyoruz ki, bunların evrim aşaması “millet” olmaktır. Arsal biyolojik sosyoloji görüşüyle o günün, sosyal psikoloji çığırını birleştirerek “yaşamak için mücadele, mücadele için gruplaşma ve insanların evrimle gelişen toplumsallık duygusu”nun birleşmesinden ortaya çıkmış ‘milli his’ sahibi zümrelere varmaktadır (Fındıkoğlu, 1955: 409).

Arsal'a göre bugün milletlerin yaşayabilmelerinde ve baki olmalarında en önemli, en kuvvetli faktörün, fertlerin mensup oldukları millete bağlılık ve sadakati olduğu sosyologlar ve hukuk tarihçilerince ispat edilmiş bir fikirdir. Fertlerin mensup oldukları topluluğa (kabileyeye, kavme, millete) duydukları bu bağlılık duygusuna bugün sosyolojide ‘zümre şuuru’, ‘zümre duygusu’ veya ‘zümre zihniyeti’ denir. Birbirine bu duyguyla bağlı olan fert ve ailelerden oluşan kitlelerin, kavim ve milletlerin teşekkülü hayat mücadelesinden doğan zaruri ve tabii bir hadise olduğu kadar, insanlığın medeniyet yolunda ilerlemesinin de şartıdır. Arsal'a göre milliyet duygusunun kaynağı ve özü gerek ilkel, gerek medeni topluluklarda görülen bu sosyolojik gerçektir, yani fertlerin mensup oldukları kitleye karşı duydukları bağlılık hissidir. Milletlerin, millet olarak yaşamasını sağlayan, diğer milletler içinde eriyip yok olmasını önleyen de işte bu kitle şuurudur, yani ‘milli duygu’dur. Herhangi bir sebeple milletlerine bağlılıkları körletilmiş fertlerden oluşan milletler, yok olup gitmişlerdir (Arsal 1979: 64).

Arsal ‘milli şuuru’, ‘milliyet duygusu’ ve ‘milliyetçiliği’ aynı anlamda kullanır; evrimci organizmacı bir yaklaşımla açıklar: Milli duygu hayat için mücadelenin, var olmak azim ve iradesinin de bir tezahürüdür. Fertlerin var olmak azim ve iradesine ‘kendi kendini koruma’ içgüdüleri denilir; milletlerin var olmak azim ve iradesi de ‘milli şuuru’, ‘milliyet duygusu’ veya ‘milliyetçilik’ adlarını alır. Gerek ferdi, gerek toplumsal organizmalar için ise, var olmak iradesi biyolojik kanunlara dayanan sosyolojik bir gerçektir (Arsal 1979: 65).

Burada ‘kavim’ deyimini ‘halk (ethnos, peuple, volk)’ ‘millet’i de Avrupa dillerindeki ‘Nationalite’ deyiminin karşılığı olarak kullandığını belirten Arsal, “bir millet nasıl şekillenir, yani bir kavim nasıl millet niteliğini kazanır?” sorusunu cevaplandırırken, öncelikle ‘kavim’le ‘millet’ arasındaki ince farka işaret eder: Tarihî ve siyasî gelişmesi sonucu şekillenmiş her kavim millettir. Kavimlerin millet haline gelişi daima bir devlet çerçevesi içinde olur. Her millet bir kavmin gelişmiş şeklidir. Burada aynı soydan kabilelerin bir devlet içinde birleşmesinden doğan etnik kitleye ‘kavim-millet’ adını verir (Arsal 1979: 66-67).

Arsal'a göre ‘kavim-milletler’den başka bir de ‘tarihî milletler’ vardır. Bunlar bir kavim-millet tarafından diğer kavim-milletlerin yutulması ve temsil edilmesi suretiyle teşekkül etmiş milletlerdir; örneğin, Romalılar. Bu millet Romalı olmayan, Roma dilini konuşmayan bir çok kavim ve milletleri temsil etmek suretiyle meydana gelmiştir. Keza, Fransız milleti Galyalı, Romalı, Frank, Burgond, Vizigot ve Norman kavimlerini eritmek suretiyle teşkil edilen bir millettir. Tarihî milletlerin çoğu başlangıçta imparatorluk şeklinde teşekkül etmiş devletlerin kalıntısıdır (Arsal 1979: 67).

Bir kavim-milleti teşkil eden zümrelerin, lisan, örf ve adetler, ruhi eğilimler bakımından birleşmesinde ve bir millet haline gelmesinde en önemli faktör ‘gönüllü taklit’tir.

Oysa tarihi milletlerin teşekkülünde birbirlerinden farklı milletlerin hakim zümreye benzetilmesinde en önemli faktör 'zorunlu temsil'dir, yani devlet içinde hakim olan unsurun diğer zümreleri temsil için baskı ve zor kullanmasıdır (Arsal 1979: 67).

Hakiki milletleri kavim-milletler olarak niteleyen Arsal, Lester F. Ward'ın 1921 yılında yazdığı *Sociology Pure* isimli eserine atıfta bulunarak bunları şöyle tanımlar: "Kavim-millet aynı ülkede yaşayan, etnolojik bakımdan aynı ırka mensup olan oymak ve kabilelerin en kuvvetli zümrenin hâkimiyeti altında, devlet şeklinde birleşmesinden doğan, aynı kanunlara tabi olarak yaşamış, bunun neticesinde müşterek lisanı, müşterek örf ve adetlere, müşterek dini inançlara ve müşterek milli seciyeye sahip olmuş, mütecanis ve mütesanid bir insan kütlesidir (Lester F. Ward, 1921'den aktaran Arsal 1979: 67-68).

Arsal *Milliyet Duygusunun doğuşunu* da şöyle açıklar:

Bir milletin şekillenerek ortaya çıkmasının psikolojik sonuçlarından biri de fertlerde millete bağlılık duygusunun, yani milliyet duygusunun doğması, kuvvetlenmesi, derinleşmesi ve bütün millet içinde yayılmasıdır. Bu duygu kalıtım kanunları sonucunda gittikçe güçlenir. (Arsal 1979: 78-79).

Arsal burada milliyet duygusunun tanımını yeniden şöyle yapar: "Milliyet duygusu bir millete mensup fertlerin, o milletin mazisine, istikbaline, lisanına, kültürüne, ülke ve toprağına karşı besledikleri derin, irsileşmiş bağlılıktan ibaret bir ruhi halettir. Bu ruhi halet millet içindeki bütün normal fertlere şamil olduğundan, ferdi olduğu kadar da 'kolektif' bir duygudur" (Arsal 1979: 79).

Bir ülke içinde insan zümrelerinin tek bir hâkimiyet altında birleşmesinin, bir millet mahiyetini kazanmasının olumlu sonuçları vardır: Ülke içinde sağlanmış hukuki düzen sayesinde ekonomik hayatın gelişmesi, medeniyetçe yükselme imkânlarının genişlemesi, milletin kendi varlığını koruma gücünün artması, bağımsız bir siyasi varlık olarak yaşayabileceğine, kendi milli varlığını herhangi bir saldırıya karşı koruyabileceğine güveninin kuvvetlenmesi ve bütün bunların fertlerin ruhlarında aksettirdiği biyolojik ve psikolojik dinamizmin, yaşamak ve yaratmak güç ve arzusunun yoğunlaşması, bu sonuçların önemlilerindendir (Arsal 1979: 78).

Arsal'a göre, milliyet duygusu çeşitli şekillerde ve özellikle iki şekilde görülür:

1. Milliyet duygusu her şeyden önce bir millete mensup fertlerin, milli tarihlerine, milletlerinin mazideki başarı veya felaketlerine kutsal nazarı ile bakmaları şeklinde kendini gösterir. Milliyetçi insan milletin tarihi parlak devirlerini, başarılarını hatırladığı zaman, gurur ve iftihar duyar; karanlık devirlerini, felaket ve ıstıraplarını hatırladığı zaman ise ıstırap hisseder (Arsal 1979: 79-80).

Arsal gözlemlerine dayanarak, milliyet duygusu üzerine psikolojik analizler de yapar: Milletlerin psikolojisinde dikkate değer bir ruhi hadise gözlemlenmiştir: Bir millet tarihte ne kadar çok hazin ve ıstıraplı devirler geçirmiş ise, yabancı milletlerin tecavüz, zulüm ve istibdadına ne kadar maruz kalmış ise, o nispette milletine bağlı, o nispette milliyetçi olur. Milletlerin tarihte geçirdikleri felaketler, maruz kaldıkları cebir, zulüm ve haksızlıklar, istiklallerini korumak için yaptıkları mücadele ve fedakarlıklar, onların milli duygularını

gevşeten, sarsan bir amil olmak şöyle dursun, bilakis bu duyguyu kuvvetlendiren, derinleştiren en büyük etkidir. Polonyalılar ve Yahudiler bunun güzel birer örneğidirler. Milliyetleri yüzünden asırlarca çektikleri ıstırap ve felaketlere rağmen, bu iki millet Lehler ve Yahudiler dünyanın en milliyetçi birer milletidirler (Arsal 1979: 80).

Milletlerin geçmişlerine bağlılığı bir de milli kültürlerine, dillerine, dinlerine, milli an'anelerine, milletin atalarına ve kahramanlarına hürmet ve bağlılık şeklinde belirir. Yeryüzünde görülüp de bugüne kadar yaşamayı başarmış olan bütün milletler cesur fertler, büyük şahsiyetler yetiştirmiş olan milletlerdir. Milletin hayat ve bekasının söz konusu olduğu mücadele ve savaşlarda büyük yararlılıklar göstermiş, millete olağanüstü hizmetlerde bulunmuş insanlara 'kahraman' adı verilir. Bu büyük şahsiyetler milletin hafızasında derin ve ebedi izler bırakırlar. Millet içinde ortaya çıkan milletsever halk şairleri bu kahramanların hayat hikâyelerini şiirle dile getirirler/yüceltirler, onlar hakkında destanlar yazarlar. Bu suretle kahraman, milletin mukaddesat hazinesinde yer alır (Arsal 1979: 80-81).

Görülüyor ki, milliyet duygusunun gelişmesinde Mehmet İzzet gibi Arsal da büyük adamlara/kahramanlara önemli rol vermektedir. Mehmet İzzet fikir veya aksiyon alanında büyük işler yapan insanları 'büyük adamlar' olarak adlandırır; *İçtimaiyat*, *Muasır Hayat* ve *Büyük Adamlar* isimli üç makalesinde sosyolojik ve felsefi açıdan büyük adamların farklı dönemlerde nasıl büyük adam olduklarını ve özelliklerini tartışırken, Arsal büyük işler yapan insanlara 'kahraman' ismini vererek onların millet ve milliyet açısından fonksiyonlarını tartışır.

Arsal kahraman yetiştirebilmenin milletler için, yaşama, baki olma kudretinin garantisi ve teminatı olan çok kıymetli bir haslet olduğunu belirtir ve Türklerin, tarihte pek çok kahraman yetiştirmiş bir millet olduğunu; üç bin yıllık tarihlerinde siyasi varlıklarını kahramanlar çıkaran bir millet olmaları sayesinde sağlayabildiklerini iftiharla dile getirir. (Arsal 1979: 81). Eski Yunanlıların Thesee ve Miltiades'i, Romalıların Mucus Scaevola, Julius Brutus ve Fransızların Roland ve Jeanne d'Arc'ları, Türklerin Oğuz Han, Bumin Han, Bilge Han, Gültekin Kağan, Tuğrul, Alparslan, Ertuğrul, Osman Beyler ve Atatürk gibi tarihi şahsiyetleri milli kahramanların en parlak örnekleridir. Milli kahraman nitelik ve şerefini kazanmak için millete mutlaka bunlar kadar büyük hizmetler yapmış olmak şart değildir. Kahramanlığın manevi kıymeti yalnız hareket ve hizmetlerin sonuçlarına göre değil, milletin menfaati uğrunda gösterilen fedakârlığın derecesine göre de takdir edilir (Arsal 1979: 81-82). Milletin istiklalini tehdit eden bir savaşta, hatta herhangi bir sahada milletin büyük bir menfaati uğrunda kendisini feda eden veya feda etmeğe hazır olan şahıs milli kahramandır.

2. Milliyet duygusu sadece milletin geçmişine bağlılıktan ibaret değildir. Milliyet duygusunun görüldüğü/ortaya çıktığı diğer bir alan geleceğe yönelmiş milli emel, amaç ve düşüncelerdir. Milliyet duygusunun geleceğe yönelen başlıca şekli siyasi bakımdan bağımsız olan milletlerde ebediyen bağımsız olarak yaşamak arzusundan, bağımsızlığını kaybetmiş milletlerde ise bağımsızlığını tekrar kazanmak emelinden ibarettir. Her iki durumdaki millet, kendi ülkesinde, kendi dilini konuşarak, kendi örf ve adetlerine uygun olarak yaşamak, kültür ve medeniyet bakımından gittikçe yükselmek arzu, azim ve ümidini besler. Milliyet duygusunun bir gelişme, ilerleme ve evrim/olgunlaşma etkeni olması işte geleceğe yönelik olan bu dilek ve arzular sayesinde (Arsal 1979: 82).

3. Milleti Teşkil Eden Başlıca Amiller

Arsal millet ve milliyetle ilgili söz konusu eserinde milleti oluşturan faktörleri dokuz başlık altında toplar (Arsal 1979: 68-79):

3. 1. *Hukuk ve Devlet Otoritesi: Milleti teşkil eden fertlerin bir devlet içinde yaşaması veya yaşamış olması:* Bir milletin teşekkülü için gerekli olan önemli şartlardan biri birleşmiş kitleye mensup fertlerin uzun zaman aynı devlet içinde, aynı otoritelere, aynı hukuki düzene tabi olarak yaşamalarıdır. Milletlerin teşekkülü daima bir devlet içinde olur. Devlet ise, fertler için uyulması zorunlu bir hukuki nizamın varlığı demektir. Kabile safhasında toplumsal ilişkileri örf ve adetler düzenler. Bu safhada örf ve adetten ibaret olan toplumsal kontrol kurallarına uymayı mutlak şekilde mecburi kılabilen bir kuvvet ve teşkilat yoktur. Hukuk, devletin zorlama gücüne dayanır. Ancak devlet safhasında hukuk hâkimdir.

3. 2. *Nüfus:* Bir kitlenin millet teşkil edebilmesi için, geçmişte, oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olması gerekmiştir. Çünkü modern silahların icadından önceki devirlerde, bir kitlenin, oturduğu sahayı işgal etmek isteyen diğer kitlelere karşı koyabilmesi için, savaş gücüne sahip, silah taşıyabilecek fertlerinin çok sayıda olması gerekiyordu.

3. 3. *Coğrafi Saha: Ülke Birliği:* Arsal'a göre, yurt birliği millet teşekkülünün şartlarından biridir. Oymak birliklerinden, kabilelerden meydana gelmiş kitlenin millet teşkil edebilmesi için birleşmiş kabilelerin aynı alanda/yurtta oturmaları ve burada uzun zaman birlikte yaşamaları gerekir. Bütün milletler oluşumlarında ve bağımsız yaşayabilmelerinde rol oynamış olan sahayı/yurdu kutsal kabul etmişlerdir. Yine bütün milletler vatana bağlılığı milli kitleye bağlılığın bir gereği/görüntüsü olarak kabul etmişlerdir. Yurtseverlik milli duygunun, milliyetçiliğin önemli bir unsurudur. Ülke sevgisi, milletin milli karakterinin teşekkülünde de etkili olur. Arsal daha sonra Türkler gibi göçebe ve fatih milletler için ülke birliğinin ikinci derecede önemli olduğunu ileri sürer.¹

3. 4. *Bağımsızlık:* Bir milletin oluşabilmesi için, bir devlet içinde birleşen zümrelerin aynı ülkede uzun zaman bağımsız kalabilmiş olmaları da şarttır. Çünkü zümrelerin lisan, örf ve adetler bakımından birleşmesi uzun zaman isteyen tarihi bir oluşumdur.

3. 5. *Lisan Birliği:* Millet teşekkülünün şartlarından ve aynı zamanda sonuçlarından biri de dil birliğidir. Ancak kavmi teşkil eden bütün kabileler aynı lisanı konuşmaya başladıkları zaman millet tamamen teşekkül etmiş olur. İnsan topluluklarının kabile safhasında soy ve oymakların konuşma vasıtaları basittir, kelimeler azdır, gramer kuralları kesinleşmemiştir. Aynı zamanda her oymağın lehçesi ayrıdır, çeşitli oymaklara mensup fertler birbirlerini zor anlarlar. Ortak lisan ancak uzun zaman aynı devlet içinde yaşama ve tekrarlanan temaslar, taklitler sonucunda meydana gelir. Bu kaynaşma döneminde bir taraftan lehçeler birleşir, kelimelerin adedi artar, diğer taraftan kavmin medeni seviyesi yükseldikçe, yeni kelimeler yaratılır ve aynı zamanda lisanın gramer kuralları netleşerek sabit bir şekil alır. Bu suretle bütün kavme ait genel bir lisan ortaya çıkar.

¹ Bu konudaki tartışmalar için bkz., Yılmaz, 2015: 208-220.

Bir milletin konuştuğu dil ile ruhi eğilimleri arasında da sıkı bir bağ vardır. Bu sebeple birçok düşündür lisan birliğini milliyetin en önemli unsuru olarak görmüşlerdir. Tarihte, nerede bir millet teşekkül etmişse, orada milli bir lisan görülmektedir. Nerede bir büyük kitleye ait ortak bir lisan varsa, orada bir millet ve o millete bağlılık duygusu besleyen insanlar bulunmaktadır. Her milli dilin arkasında bir milli ruh vardır. Dinlerle beraber milli diller de milletlerin kutsal, milli servetleridir. Milletler milli lisanlarını yaşatmayı, milliyetlerini yaşatmanın en etkili vasıtası olarak algırlarlar.

Arsal 1930 yılında yazdığı *Türk Dili İçin* isimli 517 sayfalık büyük çaplı eserinin amacının Osmanlı Devleti'nden kalma yazı dilini düzeltmek, yabancı sözcüklerden ayıklamak ve öz Türkçe söz köklerinden bütün Türk topluluklarının anlayabileceği bir edebi ve ilmi dil yaratmak gerekliliğini ortaya koymak olduğunu belirtir (Arsal 1930: Başlangıç). Halil İncalcık'a göre onun bu eseri Dil İnkılabı üzerinde en çok tesir yapmış eserlerden biridir; Sadri Maksudi'nin bu eseri görülmeden Türk Dil İnkılabı denilen hareketin menşee ve mahiyetini anlamaya imkân yoktur. Atatürk onun bu eseri için bizzat yazdığı önsözde "Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır" demiştir (İncalcık 1963: 51).

3. 6. *Örf ve Adetler Birliği*: Arsal'a göre millet ve milliyeti teşkil eden unsurlardan biri de ortak örf ve adetlerdir. Lisan birliği gibi örf ve adet birliği de uzun zaman aynı sahada, aynı devlet içinde yaşama sonucunda gelişen çeşitli temaslardan doğar. Milletçe yapılan genel bayramların, önemli milli olaylar dolayısıyla yapılan törenlerin milletlerin hayatında çok kuvvetli birleştirici rolü vardır.

3. 7. *Dini İnançlar*: Arsal'a göre milletlerin hayatında ortak dini inançların rolü de çok önemlidir. İnsanlık tarihinde dinin bulunmadığı bir millet görülmemiştir. Burada milletlerin hayatında milli lisanın teşekkülü ile dini inançların teşekkülü arasındaki farka işaret etmek gerekir. Milletlerin milli lisanı milli bir üründür, yani milletle beraber teşekkül eder. Dini inançlar ise milli ürün olmayabilir; dinlerin bir milletten diğer millete kolayca geçtiği görülür. ... Fransız milletinin teşekkülünde Katoliklik, bugünkü Türk milletinin ve milliyetinin teşekkülünde de İslamiyet önemli bir etken olmuştur. Arsal'ın bu görüşleri Ziya Gökalp'ın *Türkçülüğün Esaslarında* işaret ettiği (Ziya Gökalp 1976: 18) Türk köylüsünün "dili dilime uyan dini dinime uyan" şeklindeki millet tanımına benziyor; her iki düşündür de dil ve dini milletin esas unsurları olarak alıyorlar.

3. 8. *Milli Karakter*: Millet teşekkülünün yukarıdaki şartları gerçekleştikten sonra, bütün millet fertlerine yaygın bir milli karakter ortaya çıkar. Milletinin bütün fertleri arasında meydana gelen ortak ruhi eğilimlere ve bu eğilimlerden doğan hareket ve düşünce tarzlarına 'milli karakter' denir. Arsal milli karakterin ne olduğu ve nasıl olduğu, milli karakterin oluşmasında kahramanların rolü konusunu ayrıntılı olarak işlemiştir; onun bu konudaki görüşleri 5. başlıkta ele alınacaktır.

3. 9. *Millet Çoğunluğunun Aynı Irktan Olması*: Arsal'a göre, her milletin meydana gelmesinde etnolojik anlamdaki ırkın rolü vardır. Irk bir çeşit mayadır. Milletler devletin içindeki çoğunluğun ırkından sayılır. Fakat bazen askerî bakımdan kuvvetli olan küçük bir

zümre kendisinden farklı ve nüfusça daha kalabalık bir zümreyi itaat altına alarak, yeni bir milletin meydana gelmesinde etken olabilir. Çok defa bu küçük zümre yeni millete dilini de kabul ettirir. O zaman millet hâkim zümrenin ırkından sayılabilir.

Arsal bunun aksi olan örnekleri de verir: 6. yüzyılın başlarında Galya'yı (bugünkü Fransa'yı) Cermen ırkına mensup Frank kavmi fethetmiş ve bu ülkede bir devlet kurmuştur. Fakat fatih Franklar kurdukları devlet içinde lisanlarını hâkim kılamamışlar, yani o lisanı devlet lisanı yapamamışlardır. İkinci bir örnekte 7. yüzyılda (680'de) askeri bakımdan güçlü, Bulgar isimli bir Türk zümresi Karadeniz'in batısında, Tuna Nehri'nin güneyinde İslav kabileleriyle meskûn bir sahada devlet kurmuştur. Fakat devlet kurulduktan sonra ülkede hâkim lisan, Türkçe konuşan Bulgarların dili olmamış, ekseriyeti teşkil eden yerli Bulgarların lisanı olmuştur.

Arsal'a göre bugün Kelt ırkı, Cermen ırkı, İslav ırkı, Türk ırkı isimleriyle bilinen beşeri zümrelerin hepsi, uzak bir geçmişte bir tek devlet içinde bir tek milleti teşkil etmiş olan kitlelerin dağılmış parçalarıdır. Bir milletin etnolojik bakımdan, kendisinin belirli bir ırka mensup olduğunu idrak ve kabul etmesi, kendi dilini konuşan zümreleri başka memleketlerde yaşadıkları halde kendi ırkından sayması 'ırkçılık' değildir. Bu, ancak ortadaki bir realiteyi gözlemlemekten ibarettir. Her insan, dünyada etnolojik bakımdan çeşitli ırkların mevcut olduğunu ve kendisinin de, bunlardan birine mensup bulunduğunu kabul etmeğe ilmen ve fiilen mecburdur. Bu ilmi hakikati kabul ettiği için, bir insanın suçlu sayılması, selim aklın ve hukukun hakim olduğu herhangi bir rejimde, bu yüzden takibata uğraması akla gelmez (Arsal 1979: 75).

Arsal bu şekilde bir kavmin millet niteliğini kazanmasının şartlarını ve faktörlerini inceledikten sonra tekrar şöyle bir millet tanımı yapar: "'Millet' uzak bir geçmişte, ekseriyetle tarihten önceki bir devirde, belirli bir sahada devlet kurmuş, bu devlet içinde uzun zaman bağımsız olarak yaşamış, karşılıklı tesirler sonucunda fertleri birbiriyle kaynaşmış, örf ve adetler bakımından birleşmiş, aynı dili konuşan fert ve ailelerden meydana gelen beşerî bir kitledir" (Arsal 1979: 75).

4. Millet ve Milliyet Hakkında Teorik Görüşler

Sadri Maksudi Arsal millet ve milliyetler hakkında ileri sürülmüş olan üç büyük teoriyi önemli temsilcilerini belirterek açıklar ve eleştirir.

4.1. Metafizik Nazariye: Bu görüşün en meşhur temsilcisi Hegel'dir. Hegel'e göre milliyet esrarengiz bir ruhtur. Her milletin kendine has bir ruhu vardır; bu ruh diğer milletlerin ruhlarından farklıdır. Milli ruhlar seviye ve değer bakımından birbirlerinden farklıdır. Milli ruhların üzerinde bir cihan ruhu vardır; bu bütün milli ruhlara hâkimdir. Her devirde cihan ruhu belirli bir milletin sinesinde daha büyük kuvvetle, daha yoğun şekilde tecelli eder; o millet o devirde bütün diğer milletlerin rehberi, önderi ve kültür alanında rehberi olur. Bu ruhi üstünlük sayesinde bu seçilmiş millet her bakımdan hâkim millet olur; bu hâkimiyet meşrudur. Diğer milletler cihan ruhunu temsil eden millete karşı hak ve hukuktan mahrumdur.

Arsal'a göre Hegel'in nazariyesi üstün ırk nazariyesinin bir başka şekilde ifadesidir (Arsal 1979: 93-95).

4.2. *Sosyalist Nazariye*: Aرسال'a göre, Sosyalist edebiyatta milliyet hakkında iki farklı görüş vardır: Biri milliyeti özellikle ekonomik şartların ve kapitalizmin ürünü olarak gören, milletleri de, kapitalizm gibi çöküşe mahkûm kabul eden görüştür; diğeri ise, milletlerin varlığının tarihi bir gerçeklik olduğunu kabul eden ve bu tabii varlıkları hesaba katmanın gerekliliğinden bahseden görüştür.

Birinci akımın temsilcileri başta Marx ve Engels olmak üzere komünistlerdir. Marx ve Engels'e göre kapitalist rejim yok edildikten sonra proleterya hâkimiyeti devrinde milletler yok olacaktır. Komünist toplumlar sınıfsız olacakları gibi, milliyetsiz de olacaklardır. Bugün Rus komünistleri de hem prensip hem fiili siyaset bakımından Rus milletinden başka milletlerin bağımsız olarak yaşamasına, millet olarak gelişmesine taraftar değildirlir.

Sosyalistler arasında ikinci akımın temsilcileri özellikle Avusturya'nın sosyalist düşünürleridir. Bunların en meşhuru Otto Bauer'dir. Aرسال Bauer'in 1979 yılında yazdığı *Milliyet Meselesi ve Sosyal Demokrasi* adlı kitabından şu fikirleri aktarır: "Millet adı verilen insan zümreleri, bir taraftan insanların tabiatla mücadelesi şartlarından, diğeri taraftan servet istihali şartları ile iş sahasındaki çeşitli istihalelerden doğan birer mahsuldürler. Bu bakımdan milletleri tarih meydana getirir. ... Toplulukların demokratikleşmesi ve sosyalleşmesi de milliyet esasını derinleştirmektedir" (Bauer'den aktaran Aرسال 1979: 97). Aرسال Bauer'in şu fikirlerini de önemser: Milliyet duygusu büyük bir gerçekliktir. Bir millettten diğeriine geçen herhangi bir fikir, kurum veya prensip bunları alan milletin yapı ve özelliklerine uydurulmaksızın kabul edilemez. Milli kültürler arasında genel esaslar bakımından birbirine yakınlaşma milliyetin, milli özelliklerin yok olacağını ifade etmez. Bugün milletlerin medeniyet ve kültür alanında en çok birbirlerinden yararlanacakları bir devir olduğu halde, milletlerin diğeri milletlerden farklı birer varlık olduklarına dair bilinçleri ve milli duyguları hiçbir zaman bugünkü kadar kuvvetli, açık ve yoğun olmamıştır (Otto Bauer'den aktaran Aرسال 1979: 97-98). Çünkü 20. yüzyıl milletleşme akımlarının güçlendiği ve ulus devletlerin kuruluşunun sağlandığı yüzyıldır.

4.3. *Psikolojik Nazariye*: Aرسال'a göre bu nazariyeyi en iyi ifade eden Fransız bilgin ve düşünürlerinden Ernest Renan (1823-1892) olmuştur. Renan'a göre milliyet biri maziye (tarihe) diğeri istikbale yönelik iki unsurdan oluşan ruhi bir prensipten ibarettir. Birinci unsur maziden kalma hatıralardır. İkincisi ise bir millete mensup fertlerin beraber yaşamaya devam etmek, atalardan miras kalan milli hatıraları ve manevi mirası yaşatmak arzu ve iradesidir. Milletler yoktan var olmazlar; onlar uzun ve çetin mücadelelerin, ortak fedakârlıkların, karşılıklı bağlılıkların sonucudurlar. Milliyetin dayanağı milletin kahramanlıklarla dolu tarihidir... En meşru görüntüsü de atalara hürmettir, çünkü milleti yaratan atalardır. Milliyet bir millete mensup fertlerin bir taraftan tarihte beraber övünülecek büyük işler yapmış olmaktan doğan hatıralara ve yaratılmış milli manevi servetlere bağlılıktan, diğeri taraftan bugün ve gelecekte beraber büyük işler yapmak arzu ve iradesinden ibarettir (Renan'dan aktaran Aرسال 1979: 100).

Aرسال bu üç nazariyeden her birini milliyet duygusunu açıklamakta yetersiz bulur. Ona göre Hegel'in milliyet hakkındaki fikirleri metafizik ve mistik niteliktedir; pozitif

metotlarla ne açıklanabilir ne de reddedilebilir. Sosyalistlerin milliyet hakkındaki fikirleri tek taraflı ve tek hâkim faktöre (ekonomik faktör) ağırlık verir. Oysa milliyet duygusunun oluşmasında birçok faktör etkilidir. Renan milliyet duygusunun muhteva ve mahiyetini çok isabetli bir şekilde açıklamıştır; ancak o da milletin ne gibi şartlar altında ve ne gibi faktörler sonucunda ortaya çıktığı konusunu açıklamamıştır. Millet ve milliyeti en ilmi şekilde açıklayanların sosyologlar ve hukuk tarihçileri olduğunu belirten Arsal, buna örnek olarak Emile Durkheim'ın tanımını verir: "Millet etnolojik veya tarihi esaslara istinaden, aynı kanunlar altında, ayrı bir devlet olarak yaşamak arzu ve iradesini besleyen fertlerden mürekkep bir beşeri zümredir... Bugün 'milli irade' denilen şey medeni milletlerce bir prensip olarak kabul edilmiştir" (Rene Johannet'ten aktaran Arsal 1979: 102).

5. Millet ve Millî Karakter

Arsal'ın 'milli karakter'den kastı bütün millet fertlerini kapsayan - onlarda genel olan ortak nitelik ve eğilimlerdir. Gerçi hiçbir millette, hiçbir zaman bütün fertlerin her hususta aynı şekilde düşündüğü, aynı şekilde hareket ettiği görülmemiştir. Çünkü bir camiada herkes aynı ruhi gelişme seviyesinde olmadığı gibi, aynı kalıtıma ve aynı kabiliyetlere de sahip değildir. Ancak, köklü milletlerde, fertler arasında zekâ dereceleri bakımından farklar olmasına rağmen, bütün millet fertlerini kapsayan genel ve ortak bazı ruhi eğilimler olduğunu tecrübe ve gözlemler ispat etmektedir. İşte, bunların bütününe 'milli karakter' diyoruz. Milli karakter belirli durumlarda aynı şekilde hareket etme, belirli hadiseler karşısında aynı şekilde hissetme, belirli şeylere aynı şekilde kıymet biçme eğilimlerinde ortaya çıkar. Örneğin, bugünkü İngiliz milletine mensup fertlerin hepsinin elbette birbirinden çok farklı ferdi özellikleri ve ruhi eğilimleri vardır. Yine her bir Fransızın diğerlerinden ayrı bir ruhi âlemi (dilek, arzu, sevgi, nefret âlemi) vardır. Fakat bir İngiliz davranışı, tutumu, reaksiyonları ile bir Fransızdan farklıdır. İşte İngilizlerde var olan özellikler, İngiliz milli karakteridir; Fransızlarda görülen özellikler ise Fransızların milli karakteridir. (Arsal 1979: 83-84).

Milli karakterin meydana gelmesinde milletin oturduğu coğrafi sahanın tabii ve iktisadî şartların, üretim araç ve metotlarının, millet içinde hâkim inançların, komşu milletlerle olan dostluk veya düşmanlık ilişkilerinin, tarihi vak'alar ile büyük şahsiyetlerin bıraktığı milli ve tarihi izlerin, özetle millet teşekkülünde tesiri görülen hemen bütün amillerin rolü vardır. Teşekkül etmiş milli karakter ve onun sonucu olan milli görüşler, milliyet duygusu ve lisan gibi, millet içinde yayılarak ve toplumsal kalıtım sayesinde nesilden nesile geçerek kuvvetlenir ve milliyetin bir unsuru haline gelir. Teşekkül etmiş ve kalıtsallaşmış milli karakter, millet siyasi felaketler yüzünden, bağımsızlığını kaybederek ve parçalanarak, fertleri veya zümreleri birbirinden uzak alanlara dağılmış halde yaşamaya mecbur olsa dahi varlığını korur, yok olmaz (Arsal 1979: 85).

Arsal, *milli karakterin teşekkülünde büyük şahsiyetlerin ve taklit kanununun rolünü* şöyle açıklar:

Arsal'a göre, iradesinin kuvveti, zekâsı, basireti, bilgisi bakımından üstün olan büyük şahsiyetlerin bütün önemli olayların, toplumsal dönüşümlerin ortaya çıkmasında olduğu gibi,

milli karakterin teşekkülünde ve milli kültürün gelişmesinde de önemli rolleri vardır. Devlet içinde yaşayan fertler arasında maşeri ruhun ve milli karakterin teşekkülü, milletin kültür ve medeniyet alanında ilerlemesi, milliyet duygusunun derinleşmesi, büyük şair, yazar, âlim ve düşünürler sayesinde (Arsal 1979: 87). Ancak, tarihi yapanlar sadece isimleri tarihe geçmiş olan meşhur insanlar değildir; her milletin hayatında herhangi bir alanda herhangi bir şekilde rol oynamış, isimleri tarihe geçmemiş kahramanlar da vardır. Milli karakterlerin teşekkülünde ve gelişmesinde bunların rolü de çok önemlidir (Arsal 1979: 89).

Arsal büyük adamları tarihin en önemli amili olarak kabul eden Carlyle ve Breysig gibi düşünürlerin fikirlerini de, tarihi dönüşümleri özellikle halktan / kitleden gelen kuvvete dayandıran sosyalist ve komünistlerin görüşlerini de tek taraflı bulur. Gerçek ikisi arasındadır. Milli karakterin teşekkülünde milleti teşkil eden kitlenin ve bu kitleyi oluşturan fertlerin tabii ve kalıtsal kabiliyetlerinin rolü inkâr edilemez. Fakat milli kitlenin potansiyel halindeki kudret ve kabiliyetlerini maddî ve manevî eserlerde tecelli ettirerek, milletin hayat ve gelişmesine birinci derecede yön verenler, şüphesiz büyük şahsiyetlerdir (Arsal 1979: 89). Bu konuda özellikle şair ve edebiyatçıların rolü büyüktür (Arsal 1979: 90). Büyük şahsiyetler sayesinde şekillenen milli karakterin bütün millete yayılma mekanizması ise belirli sosyolojik kanunlara tabidir. Sanıldığı gibi milli karakterin genelleşmesi her zaman baskı sonucu değildir. Bir devlet içinde uzun zaman beraber yaşayan fert ve zümreler arasında aynı lehçenin, aynı inançların, aynı örf ve adetlerin, aynı ruhi eğilimlerin yayılması bir sosyolojik kanun sonucudur; bu da ‘taklit kanunu’dur.

Arsal Gabriel Tarde’ın taklit kanununu şöyle özetler: Bütün toplumsal değişiklikler küçük veya büyük birtakım fikirlerin ortaya çıkması ile başlar. Başlangıçta bu fikirlerin ortaya çıkışı hiç kimsenin dikkatini çekmemiş, hiç kimseye ün ve unvan sağlamamış olabilir. Bu yeni fikirler icat ve keşiflerdir. Bu ikisi ile ya önce yapılmış bir icadın ürünü olan bir şeye yeni bir unsur eklemeyi, veya o şeyi yeniden düzenlemeyi kastediyoruz. Dünyaya yeni ihtiyaçlar ve bunları tatmin vasıtaları getiren bu yeni fikir ve teşebbüsler yayılmak, genelleşmek özelliğine sahiptirler; bu yayılma da insanın yaradılışında mevcut ve gizli olan taklit eğilimi sayesinde olur (Arsal 1979: 90-91).

6. Milliyet Duygusunun Bozuk Şekilleri: Kozmopolitlik, Şovenizm, Emperyalizm

Arsal’a göre ‘kozmpolitlik’in (cosmopolitisme) bir insanın sadece diğer milletlere karşı hayırseverlik ve sempati beslemesi anlamına geldiği kabul edilebilir. Fakat kozmpolit kelimesinin asıl anlamı milliyetçilik aleyhtarlığı, milliyet duygusunu hor görmedir; kendisi de bu anlamda kullanılmaktadır. Ona göre kozmpolitlik, milliyeti inkâr eden, milliyet duygusunun ve esasının zararlı olduğunu iddia eden, milletleri gelecekte ortadan kalkacak birer zümre olarak gören bir akımdır. (Arsal 1979: 105-106). Oysa “bugün bütün medeni milletlerin bir millî tarihleri, gelişmiş lisanları, yaratmış olmakla iftihar ettikleri zengin kültür eserleri, maddî medeniyet abideleri vardır. Bu hazinelere malik milletlerin, taklit yolu ile birbirlerine benzemesi, yani milliyetlerinden feragat etmesi hatıra gelemeyecek derecede imkânsızdır” (Arsal 1979: 113).

Arsal'a göre, milliyet aleyhinde yapılan propaganda milli devletlerin hayat ve bekası bakımından çok zararlı ve tehlikelidir. Çünkü milliyet duygusunun ortadan kalkması imkânsız ise de, milli devletlerin yıkılması mümkündür. Bunun için millet içinde milliyet duygusundan mahrum, vatana ihanete hazır birkaç kişinin türemesi, bunların türlü alanlarda manevi ve siyasi "köprübaşı"larını işgal etmeleri yeterlidir. Her millette propagandalara kolay kapılan, milli prensipleri zayıf kimseler bulunduğundan, bu bir avuç insan açık veya gizli faaliyetleri, ısrarlı telkinleriyle bir devletin yıkılmasını hazırlayabilirler. Onun için zamanımızın devlet adamlarının bu gibi propagandalara karşı çok uyanık olmaları gerekir; aksi taktirde sürekli, sistemli bir propaganda sonucunda, bir milletin temelleri sarsılabilir (Arsal 1979: 120).

Arsal'a göre her duygu gibi milliyet duygusu da hakiki gayesinin dışına çıkabilir; milliyet duygusunun marazi bir şekilde gelişmiş şekli 'şovenizm'dir. Şovenizm, kendi milletin kusurlarını görmeyip, meziyetlerini mübalağa etme ve başka milletlerin yalnız kusurlarını görme eğilimidir. Normalden sapan bütün duygular gibi elbette şovenizm de zararlı bir ruhi durumdur. "Milletlerin birbirlerine hürmet ve sevgi hisleri beslemesini temin etmek bugünkü insanlığa yakışır bir gayedir. Bunun yolu da milletleri şovenist fikirlerden kurtarmaktır. Kültürlü insanların milliyetçiliği diğer milletlere hürmetle telif olunan, şovenist fikirlerden azade, rasyonel bir milliyetçiliktir" (Arsal 1979: 124).

Arsal'a göre milliyet duygusunun bozuk ve dejenere bir şekli de, bir millete mensup insanların, kendi milletlerini diğer milletlerden üstün görerek, kendilerini onların efendisi olmağa aday saymalarıdır. Arsal buna "tahakküm psikozu" veya "tecavüzî milliyetçilik" ismini verir. Tarihte bir çok defalar bütün dünya devletleri üzerinde hâkim olmak siyasetini güden hükümdarlar veya devletler görülmüştür. Fakat bugün, artık milletlerde milliyet duygusunun gelişmiş olması sebebiyle, cihanşümül tahakküm (emperyalizm) siyaseti sonuçsuz kalmağa mahkûmdur (Arsal 1979: 127).

7. Tarihi Süreçte Milliyet Duygusu ve Milliyetçilik

Arsal'a göre milliyet duygusunun 19. asrın ürünü olduğuna dair yanlış görüş, Avrupa'daki bazı mahkûm milletlerde milliyet duygusunun bu yüzyılda yeniden canlanması hadisesini, milliyet duygusunun doğuşu sanmaktan ileri gelmektedir. 19. yüzyılda gözlenen hadise milliyetçilik duygusunun ortaya çıkışı, yani mevcut olmayan bir duygunun doğuşu değil, yabancı bir milletin hâkimiyeti altına düşmüş bazı milletlerin, siyasi istikallerini elde etmek için mücadeleye başlamaları tarihidir. Gerçekte, en eski devirlerden beri insanlık tarihinin esas amili milliyet duygusu olmuştur. Millet mefhumu, milliyet duygusu beşeri camialar, milletler kadar eskidir. Milletle milliyetçilik yaşittir. (Arsal 1979: 132).

Arsal'a göre 19. yüzyıl istiklalini veya milli birliğini kaybetmiş milletlerde milliyet duygusunun tekrar canlandığı devirdir. Milletlerde milli duygunun bu uyanışı ve milli şuurun kuvvetlenmesi sonucundadır ki, küçük devletlere bölünmüş büyük milletler bir tek devlet içinde birleşmek için faaliyete başladılar. Parçalanmış İtalya'nın ve küçük devletlere bölünmüş Almanya'nın parçaları birleşmiş ve bu iki millet birer büyük devlet teşkil etmiştir. Bunun pek çok örneği vardır. Bütün bunlar, parçalanmış milletlerde dahi milli birlik duygusunun hiçbir zaman yok olmadığını ispat eden hadiselerdir (Arsal 1979: 138-139).

Bazı milletler yabancı bir millete tabi olduktan bir müddet sonra, yavaş yavaş dillerini ve milli kültürlerini unutmuşlar ve bunun sonucunda milli duygu ve şuurlarını da kaybetmişlerdir; yani, tâbî oldukları millet tarafından temsil edilmişlerdir. Bu şekilde erimiş milletlere örnek olarak, Roma medeniyetinin doğması sırasında büyük rol oynamış, devrin çok medeni milletlerinden Etrüskler ile, Milattan Önce 6. yüzyılda Batı Anadolu’da en zengin ve en kuvvetli millet olan Lidyalıların gösterebiliriz. Bu iki millet siyasi bağımsızlıklarıyla beraber, milli varlıklarını da ebediyen kaybetmişlerdir. Bunun aksine milli duygu ve şuru kuvvetli olan bazı milletler, milli ve siyasi istiklallerini kaybettikten sonra da, bazen yüzyıllarca yabancı milletlerin boyunduruğu altında yaşadıkları halde, milliyetlerini unutmamışlar, milli şuurlarını kaybetmemişlerdir. Hatta, bazıları lisanlarını bile unuttukları halde, milli ruhlarını ve milli karakterlerini korumuşlar ve bu sayede milli istiklallerini yeniden elde etmeyi başarmışlardır (Arsal 1979: 143).

Arsal burada siyasi bağımsızlığını kaybettikten, hatta tedricen milliyetini de kaybetme yoluna girmiş olan bir milletin milli duygusunun tekrar canlanmasını sağlayan faktörler nelerdir diye sorar ve şöyle cevap verir: “Bunlar milli dilde sözlü ve yazılı milli edebiyat ve milli tarihtir, yani milli kültür eserleridir. Hakikatte tek amil, bu kalıplar ve mahfazalar içinde saklanmış milli ruhtur” (Arsal 1979: 144).

Arsal’a göre dili ve milli kültürü gelişme devrini tamamlamış milletler için milliyetini kaybetmek, yok olmak tehlikesi yoktur. Milletlerin milli şuru fertlerin ruhunda zaafa uğrasa dahi, milletin atasözlerinde, şiir, hikâye ve masallarında, milli şarkılarında, milli destan ve efsanelerinde, edebi ve tarihi eserlerde ebediyen yaşar. Matbaanın icadından, yani milletlerin milli kültür eserlerini çoğaltmak, yaymak imkânları sağlandıktan sonra, milli kültürü gelişmiş olan bir milletin yok olması imkânsız hale gelmiştir (Arsal 1979: 144, 149). Dolayısıyla kendisini esir etmiş devletin amansız temsil siyasetine maruz olan eski bir milletin milli kültür eserleri zamanın ve hâkim milletin tahribinden kurtulabilmiş ise, o milletin ruhu da saklanmış demektir. Bu ruhun tekrar ortaya çıkması her an mümkündür. Tarihte bunun birçok misalleri görülmektedir. Arsal milliyet duygusunun eşsiz bir kuvvet olduğunu göstermek için, istiklalini kaybedip, yavaş yavaş milliyetini de unutmak yoluna girmiş gibi görünen milletlerden bir kaçının (Finlerin, Çeklerin, Yahudilerin) yeniden doğmalarını tarihi süreç içerisinde anlatır.

Arsal şu görüşleri ile milliyetçilik ile insanıyetperverliği bağdaştırır. Milliyetçilik, insanların kendi milletlerine karşı duydukları bağlılıktan ibaret bir ruhi durumdur. Bu ruhi durum insani dayanışma ile yani diğer milletlere karşı hayırseverlik/yardımseverlik (hayırhâhlık) ile bağdaşır. Bütün insanlığın kültürel açıdan gelişmesi, ekonomik açıdan refaha erişmesi, toplumsal açıdan adil bir düzene kavuşabilmesi için bütün milletlerin hür ve bağımsız olması gerekir. İnsanlık milletlerden kurulu bir bütündür. Bütünün mutluluğu için içindeki birimlerin de mutlu olması gerekliliği bir gerçekse; bir milletin medeniyetçe yükselmeye çalışması, hürriyetini korumak için mücadele etmesi, yani milliyetçilik, insanlığın menfaatleri için tezat teşkil etmek şöyle dursun, bilakis bütün insanlığı mesut ve müreffeh kılmamanın sırrıdır. Çünkü bütün insanlığın ilerlemesi için en kestirme yol her milletin kendisi için çalışmasıdır. Arsal “Bir millet kendi tekâmülü için bizzat çalışmazsa,

bunu kimden bekleyebilir?" sorusuna şöyle cevap verir: "Yaşamak istiyorsan, kendi hayat ve bekanı kendin temin et, kendin için kendin çalış". ... Bu kanun fertlere hitap ettiği gibi, milletlere de hitap eder. Bir millet için kendi hayat ve bekasını, medeniyet, refah ve saadetini başka milletlerden beklemek, başka milletlerin yardımıyla yaşamak çok yanlış bir yoldur. Buna sevkeden ruh hali milletleri çöküşe götürebilecek tehlikeli bir ruhi halettir. Çünkü "insanlık" aslında bir soyut fikir, bir soyutlamadır; somut realiteye tekabül eden varlıklar insanlardan oluşan milletlerdir (Arsal 1979: 169-170).

"Her alanda gerçek milliyetçilik milletler için en tesirli bir terakki ve tekâmül amilidir" diyen Arsal, milliyet duygusunu milletlerarası dayanışmaya aykırı bulanlara "Bir milletin kendi imkânlarıyla yükselmek için çalışmasından, insanlık hangi bakımdan mutazzar oluyor?" diye sorar ve şöyle devam eder: "Milliyetçiliğin bir ilerleme amili olduğu inkâr edilemez bir hakikat iken, bazı yazarların milliyetçiliği beşeriyet bakımından zararlı bir cereyan gibi göstermeğe çalışmaları, insanda bir sual tevliid ediyor: Acaba bu yazarların milliyetçiliği zararlı bir cereyan gibi göstermeğe çalışmasında kendi hükümetlerinin emperyalist ve müstemlekeci siyasetlerinin ve büyük cihanşümül sermayedarların tesiri yok mudur?" Arsal daha sonra bu konudaki gözlemlerini şöyle dile getirir: "Gariptir ki bilhassa müstemlekeci milletlere mensup yazarların milliyetçiliğin olumsuz ve zararlı bir cereyan olduğu hususu üzerinde ısrarla durmaları objektif düşünen bir insanda şüphe uyardır mahiyettedir. Bugün, milletlerarası işbirliği şekillerine rağmen, her milletin kendi için çalışması, kendi kaynak ve imkânları ile kalkınması ve yardımı kendinden beklemesi milliyetçiliğin prensiplerinden biri olmalıdır" (Arsal 1979: 172-173).

Arsal'a göre savaşları ortadan kaldırmak için milli devletlerin temsilcisi sıfatıyla hareket eden, milli devletlerin milli egemenliğine saygı gösteren, yetkisi, milletlerarası ordu teşkilatını yönetmek, servet kaynaklarını bölüştürmek ve milletlerarası iktisadî hayatı düzenlemek olan bir federasyonun kurulması da milliyetçiliğe ters değildir. Ancak milletlerin kutsal hakları olan milli egemenlikten vaz geçmeleri asla söz konusu olmamalıdır (Arsal 1979: 183).

"Millet yerine halk ikame edilerek, bütün insanlığın tek tipte insanlardan ve tek tipte zümrelerden kurulu bir kütle haline getirilmesi ideali gerçekleşmesi imkânsız bir hayal olduğu gibi, zıtların birleşmesinden doğan dünya ahengine de aykırı, zevksiz, tatsız bir tablo arzeder mahiyettedir. Beyaz, pembe, kırmızı, mavi veya sarı renkte, ayrı ayrı şekillerde, başka başka kokular yayan güzel çiçeklerle süslü bir bahçe gibi, bugünkü insanlık da, ayrı milli karakterlere, ayrı lisanlara, ayrı geleneklere sahip milletlerden tereküp etmektedir" (Arsal 1979: 194). Arsal'ın bu benzetmesi ile, Türkiye'de idealist felsefenin kurucusu olan ve aşağıdaki sözleriyle milletler içinde ve milletler arasında bencillikten doğan birtakım çatışmaların hem milletlerin kendileri hem de beşerî hayat için büyük bir tehlike olduğuna işaret ederek, insanoğluna ideali, 'milliyet' ve 'insaniyet' mefkûreleri olarak gösteren Mehmet İzzet'in fikirlerine yaklaştığı görülmektedir: "Karşılıklı nefretler ve karışıklıklar arasında silinmiş gözükten insanlık mefhumu; milliyetin bu ihmal edilmesi mümkün olmayan tamamlayıcısı, vecdli mutasavvıfların uluhiyet duygusu gibi, zıtların toplamı olmak bakımından, sinesine dâhil olanlara huzur ve sükûn veren ahenkli bir bütün halinde, son bir sığınak arayan mustarip kalplerimizde yükseliyor..." (Mehmet İzzet 1981: 212).

Arsal'a göre milli duygu ferde de millete de ruh ve canlılık veren bir motivasyon kaynağıdır. "Milli his, fertlerin olduğu gibi, milletlerin de manevi hazinelerinin kaynağıdır. Bir milliyetçi, sonsuz manevi servetlere sahip, ruhen varlıklı, bahtiyar bir insandır. Milli histen ve milli mukaddesattan mahrum bir insan ise, ruhen züğürt bir zavallıdır. Ruhsuz vücut nasıl bir ceset ise, milli duygudan mahrum kalmış veya bırakılmış bir millet de bağımsızlığını kaybetmeğe namzet, ruhsuz bir küttedir. Ruhü vücudundan ayrıldıktan sonra, nasıl bir insan hayata veda etmişse, milletler, milli devletler de, siyasi şeflerinde ve önderlerinde milli ruh ve milli şuur kalmamışsa, ... başka bir devlet veya devletler bu ruhsuz kütleleri boyundurukları altına almakta gecikmezler. Çünkü bunlar milliyetsizlik mikroplarının yer yer kemirerek tahrip ettiği, içinden çürümüş birer vücuttur" (Arsal 1979: 195-196).

Arsal gerçek 'milliyetçi'yi, "millî haysiyet, millî hükümlerlik, millî menfaat hususlarında son derece titiz olmakla beraber, şovenizmden uzak, rasyonel, şuurlu, uyanık bir milli hisle dolu olan insan" (Arsal 1979: 192), gerçek 'milliyetçilik'i "milletlerin tarihinde en büyük rolü oynayan, en tesirli, en dinamik bir manevi kuvvet" (Arsal 1979: 198) olarak niteler ve çağdaş milliyetçiliği (Arsal 'bugünkü milliyetçilik' der) şöyle açıklar (Arsal 1979: 191-192):

1. Çağdaş milliyetçilik akla ve mantığa uygundur.

2. Çağdaş milliyetçilik sosyolojik ve psikolojik esaslara dayanır; kan tahliliyle uğraşmaz, kafataslarının şekliyle de ilgilenmez. Belirli bir millete bağlılık duygusu çağdaş milliyetçiliğin esasıdır.

3. Çağdaş milliyetçilik hürriyetçidir, liberaldir.

4. Çağdaş milliyetçi, bütün milletlerin gelişme kabiliyeti bakımından eşit olduklarına inanır, üstün millet, aşağı millet nazariyelerini reddeder. Kendi milletinin diğer milletler üzerinde hukuk, hürriyet ve adalet esaslarına aykırı bir surette tahakküm hakkı olduğunu iddia etmediği gibi, diğer milletlerin kendi milleti üzerinde tahakküm teşebbüslerini de fikirle, kalemle, icabında silahla reddeder.

5. Çağdaş milliyetçilik demokratiktir. Kültürlü milliyetçiler hem kendi memleketlerinde, hem diğer memleketlerde ayrıcalıklı zümre tanımadıkları gibi, memlekette bir şahsın veya bir sınıfın diğer zümreler üzerinde tahakkümünü zararlı ve aynı zamanda, adalet ve hürriyet esaslarına aykırı görürler.

6. Çağdaş milliyetçilik barışçıdır, savaşların aleyhindedir.

7. Çağdaş milliyetçilik, gerekirse, federalizmi de kabul eder. Savaşları ortadan kaldırmanın tek yolunun federalizm olduğuna kanaat getirirse, rasyonel esaslara dayanan, milletlerin egemenliği ve bağımsızlığı ile bağdaştırılan bir federasyona dâhil olmayı kabul edebilir.

8. Çağdaş milliyetçilik idealist ve iyimserdir; insanlığın, yani bütün milletlerin her alanda sınırsız gelişme kabiliyetine inanır. Gelecekte dünyada barışın hâkim olması, iktisadi refahın yaygınlaşması, serbest gelişme imkânlarının artması sayesinde, bütün milletlerin bugünküne oranla maddeten ve manen daha mesut olabileceğini ümit eder.

Nihayet, "gerçek milliyetçi ileride, maddi ve manevi inkişafa daha elverişli şartlar içinde yaşayacak insanların, yeni yeni hakikatlere vasıl olacaklarına, müspet ilim ve teknik

sahalarında yeni yeni keşifler yapacaklarına inanır ve bu mesut geleceği hazırlamak için diğer milletlerle işbirliği yapmayı vazife sayar” (Arsal 1979: 191-192).

Sonuç ve Değerlendirme

Sadri Maksudi Arsal Kazanlı bir Türk olarak, Rusya’da, Türkiye’de ve Avrupa’da (özellikle Almanya ve Fransa’da) yazdığı eserler, verdiği dersler, katıldığı konferanslar, Rusya’da ve Türkiye’de aktif siyasete bizzat katılarak yaptığı faaliyetlerle Türklüğe ve Türk dünyasına önemli hizmetlerde bulunmuş bir şahsiyettir. Yaşadığı dönemde Batı’daki ve Rusya’daki milliyetçilik hareketleri, aldığı eğitim, aile ve meslek çevresi onun Türklük ve Türkçülük meseleleriyle ilgilenmesinde etkili olmuştur.

Türkiye’de Arsal’dan önce milliyet konusu Ziya Gökalp ve Mehmet İzzet tarafından ele alınmıştır. Ziya Gökalp parçalanmakta olan Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde kalan Türklerle Türk ulus-devletinin kurulması amacıyla Türkçülüğün Esaslarını tespit etmiş, bu konuda itici ve yaratıcı kolektif güç olarak mefkûre konusu üzerinde durmuştur. Milleti “müşterek duygular, müşterek mefkûreler, bilhassa müşterek misaklar etrafında toplanan mütesanid bir zümre” (Ziya Gökalp 1982: 78) olarak tanımlayan Gökalp; mefkûreyi; toplumun buhranlı anlarında ortaya çıkan, insanı arkadan iten, ferde kendisi için canını, cananını herşeyini feda ettiren çok kuvvetle yaşanan kolektif duygu olarak açıklar ve mefkûrenin derecelerini açıklarken millet ve vatan mefkûresini en üste yerleştirir. Mehmet İzzet de milliyet duygusunu hem ferdi, hem milleti, hem de insanlığı refaha ve huzura kavuşturan bir ideal/ülkü olarak gösteriyor.

Arsal millet ve milliyetle ilgili bütün meseleleri bunlarla ilişkili diğer olgu ve meselelerle ilişkili olarak analiz etmiş, açıklamış ve değerlendirmiştir. O millet, milliyet ve milliyetçilik üzerine görüşlerini açıklarken kendinden önce bu konuda yazılmış bulunan zengin yabancı literatürü gözden geçirmiş; konu ile ilgili düşünürlerin görüşlerini açıklamış, analiz etmiş ve değerlendirmiş; fakat hiçbirinin etkisinde kalmadan kendi özgün fikirlerini ortaya koymuştur. Bu onun bu konudaki derin birikimini ve vukufunu göstermektedir. Ancak, Fındıkoğlu’nun da işaret ettiği gibi (Fındıkoğlu 1955: 411), o incelediği konularla ilgili yerli kaynakçaya hiç atıfta bulunmamış olması dolayısıyla bu konunun Türkiye’de yalnız ve ilk defa kendisi tarafından ele alındığı intibamı vermektedir. Bu konuda yerli kaynaklar da az değildir; özellikle dönemin *Türk Yurdu* koleksiyonları (bu konuda bkz., Yılmaz 2015) konu ile ilgili önemli açıklamaları ve tartışmaları içermektedir.

Milliyet duygusu üzerine Mehmet İzzet de Sadri Maksudi Arsal da çok önemli birer eser ortaya koymuşlardır. Eserleri incelendiğinde Arsal milleti, İzzet milliyet duygusunu oluşturan unsurlar olarak hemen hemen aynı faktörleri ele alıp irdelemişlerdir, ancak açıklarken kullandıkları metot farklıdır. Mehmet İzzet yanlışlayıcı yaklaşım ile Hegel’in diyalektik metodunu kullanır; ırk, coğrafya, ekonomi, dil, tarih ve an’ane, millî karakter, kültür ve medeniyet, din gibi faktörleri tek tek ele alıp bunlardan hiçbirinin tek başına milliyet duygusunun ve milli hayatın esası/dayanağı olamayacağını, milli hayatı açıklamaya yetmeyeceğini belirtir. Bunu yaparken de Hegel’in diyalektik metodunu kullanır; önce bir tez ortaya atar, bunu yanlışlayan örnekler vererek antitezi ortaya koyar, sonra bir senteze

varır ki bu da başka bir tez olarak ortaya çıkar. Sadri Maksudi Arsal ise hemen hemen aynı faktörleri milleti oluşturan faktörler olarak ele alır ve bunların milliyet duygusunun ve milletin oluşmasındaki önemini tarihteki somut örneklerle açıklar.

Bolay'ın da belirttiği gibi (Bolay 2015: 2322), Sadri Maksudi'nin temellendirdiği ve sistemleştirdiği milliyetçilik, bugünün dünyasında geçerli olan, günümüzdeki birtakım milli meselelerin ve dünya meselelerinin çözümünde yol gösterebilen, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların ilke ve amaçlarıyla da çatışmayan, onları destekleyen bir anlayıştır. Onun milliyetçiliği aynı zamanda insanlık sevgisine yönelen, milletini yükselterek insanlık camiası içinde geçerli bir yer ve rol kazanmasını, insanlığın refahı ve saadeti için çalışmasını hedefleyen dinamik bir milliyetçilik anlayışıdır.

Kaynakça

- Arsal, Sadri Maksudi (1979). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, 4.b., İstanbul, Ötüken Neşriyatı.
- Arsal, Sadri Maksudi (1930). *Türk Dili İçin- Geçmişteki, Bugünkü, Gelecekteki Yazı Dilimiz Üzerinde Düşünceler*, İstanbul, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı.
- Ayda, Adile (1977). "Sadri Maksudi'nin Hayat Hikâyesi", *Ölümünün 20. Yılında Ord. Prof. Dr. Sadri Maksudi Arsal (1880-1957)*, Ankara, Kültür Bakanlığı Türk Büyüklerini Anma Serisi, Ayyıldız Matbaası, s. 3-19.
- Ayda, Adile (1991). *Sadri Maksudi Arsal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını.
- Arsal, Sadri Maksudi (1979). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, 4.b., İstanbul, Ötüken Neşriyatı, s. 5-21).
- Bolay, Süleyman Hayri (2015). "Sadri Maksudi Arsal (D. 1880-Ö. 1957)", *Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşünürleri*, Cilt 4-A, Cumhuriyet'ten Günümüze Bilimsel ve Felsefi Düşünce Temsilcileri, Yazar ve Editör: Süleyman Hayri Bolay, Ankara, Nobel Yayını.
- Fındıkoğlu, Z. Fahri (1955). "Prof. Sadri Maksudi'nin Son Eseri. ("Milliyet Duygusunun Esasları" adlı eser hakkında), *Türk Yurdu*, Aralık 1955, S. 251, s. 408-411.
- İnalçık, Halil (1963). "Sadri Maksudi Arsal (1880-1958)", *Türk Kültürü*, Mart 1963, S. 5, s. 49-52.
- Mehmet İzzet (1981). *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*, İstanbul, Ötüken Yayını.
- Poroy, Reha (1967). "Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal", *Türk Yurdu*, Mart 1967, S. 53, s. 299- 300.
- Yılmaz, Yalçın (2015). *Türk Yurdu Dergisi'nde Milli Kimlik Unsurları Üzerine Tartışmalar (1911-1918)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.
- Ziya Gökalp (1976). *Türkçülüğün Esasları*, Haz.; Mehmet Kaplan, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını.
- Ziya Gökalp (1982). "Tekamül Mefkûresi", *Makaleler VIII*, Haz., M. Abdülhalûk Çay, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, s. 78-80.

DİLDE, FİKİRDE, İŞTE SADRI MAKSUDİ:
HUKUKUN UMUMÎ ESASLARI VE HUKUK FELSEFESİ TARİHİ
KİTAPLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sercan Gürler*

Sadri Maksudi in Language, in Thought, at Work: A Consideration on
The Books *The General Principles of Law* and
The History of Legal Philosophy

ÖZ

Sadri Maksudi, Türk milliyetçiliği tarihinin I. Dünya Savaşı dönemindeki en önemli figürlerinden biridir. Her ne kadar Rusya'nın Kazan ilinde doğmuş ve orada büyümüşse de hayatı farklı ülkelerde geçmiştir. Paris'te hukuk okuduktan sonra tekrar Rusya İmparatorluğu'na dönen Maksudi, Çarlık Rusyası'nın siyasi yaşamında daima aktif rol almış, hatta bir dönem Tatar Türkleri'nin kurduğu İdil-Ural Devleti'nin başkanı dahi olmuştur. 1917 Bolşevik Devrimi'nin en şaşalı yıllarında iktidarın baskılarından ötürü Finlandiya'ya kaçmak zorunda kaldıktan sonra akademik çalışmalar yapmaya karar vermiştir. Özellikle tarih ve dil meselelerine odaklanmıştır. Paris'te Türk tarihi dersleri vermiş, Atatürk'ün daveti üzerine o zaman yeni kurulmuş olan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Türk Hukuk Tarihi Kürsüsü'nün başına geçmeyi kabul etmiştir. Hayatının geri kalan kısmını bütünüyle Türk tarihi ve dili hakkında çalışmalar yapmaya vakfetmiştir. Türk dili, Türk tarihi, hukuk tarihi ve hukuk kuramı alanlarında pek çok kitap ve makale yazmıştır. Bu makalede ise Sadri Maksudi'nin hukuk alanında yazdığı en önemli iki kitap olan *Hukukun Umumî Prensipleri* ve *Hukuk Felsefesi Tarihi* detaylı bir şekilde incelenmiş olup, söz konusu kitapların önemi ve çağdaş Türk tarihçiliği ve hukuk kuramı üzerindeki etkileri gösterilmeye çalışılmıştır. Anahtar Kelimeler: Sadri Maksudi, Türk milliyetçiliği tarihi, *Hukukun Umumî Prensipleri* kitabı, *Hukuk Felsefesi* kitabı, Türk hukuk tarihçiliği, çağdaş Türk hukuk kuramı
ABSTRACT

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.